

**ΕΘΝΙΚΟ ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ
ΑΪΛΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ**

ΔΕΛΤΙΟ ΣΤΟΙΧΕΙΟΥ ΑΪΛΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ

1. Σύντομη παρουσίαση του στοιχείου Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς

α. Με ποιο όνομα αναγνωρίζεται το στοιχείο από τους φορείς του:

Καλαματιανός Χορός

β. Άλλη/-ες ονομασία/ες:

Συρτός καλαματιανός

γ. Σύντομη Περιγραφή:

Ο Καλαματιανός είναι ένα είδος συρτού κυκλικού χορού του οποίου η μουσική (οργανικοί σκοποί και τραγούδια) χαρακτηρίζεται από τον ασύμμετρο επτάσημο ρυθμό (7/8: 3+2+2). Το βασικό κινητικό του μοτίβο συναντάται σε πολλά μέρη της Ελλάδας και στη Διασπορά, όπου διαδόθηκε μέσω της εγκύκλιας παιδείας. Έχει επικρατήσει ως ο κατεξοχήν εθνικός χορός, καθώς αποτελεί τον πλέον δημοφιλή και διαδεδομένο από τους ελληνικούς δημοτικούς χορούς, στον οποίο συμμετέχουν άτομα διαφορετικής εθνοπολιτισμικής καταγωγής και προέλευσης.

δ. Πεδίο ΑΠΚ:

☒ προφορικές παραδόσεις και εκφράσεις

☒ επιτελεστικές τέχνες

☒ κοινωνικές πρακτικές-τελετουργίες-εορταστικές εκδηλώσεις

☐ γνώσεις και πρακτικές που αφορούν τη φύση και το σύμπαν

☐ άλλο

ε. Περιοχή όπου απαντάται το στοιχείο:

Αν και ως τόπος προέλευσής του φέρεται η Πελοπόννησος (και ιδιαιτέρως η περιοχή της Καλαμάτας-Μεσσηνίας), όπου χρησιμοποιείται με κάποιες διαφορές από κοινότητα σε κοινότητα ως βασικός χορός της διασκέδασης, έχει αποκτήσει διάδοση πανελλήνια, τόσο σε αγροτικά όσο και σε αστικά περιβάλλοντα. Επιπλέον, έχει καταστεί ο δημοφιλέστερος χορός στον Ελληνισμό της Διασποράς αποτελώντας σύμβολο μιας υπερτοπικής χορευτικής παράδοσης.

στ. Λέξεις-κλειδιά: συρτός, κυκλικός χορός, εθνικός χορός, πανελλήνιος χορός, επτάσημος ρυθμός

2. Ταυτότητα του φορέα του στοιχείου ΑΠΚ

α. Ποιος/-οι είναι φορέας/-είς του στοιχείου;

Φορείς του στοιχείου μπορούν να θεωρηθούν όλοι όσοι χορεύουν τον Καλαματιανό, καθώς και οι μουσικοί που παίζουν τα τραγούδια και τους σκοπούς που αντιστοιχούν σε αυτόν τον χορό. Ο χορός απαντάται στις περισσότερες περιοχές της στεριανής αλλά και της νησιωτικής Ελλάδας καθώς και στην ελληνική διασπορά.

Όμως, ειδικά για όσους κατάγονται από την Καλαμάτα, τη Μεσσηνία και γενικότερα από την Πελοπόννησο, ο Καλαματιανός, έχει ιδιαίτερη βαρύτητα ως ένα ισχυρό σύμβολο συλλογικής μνήμης και τοπικής ταυτότητας. Επιτελούμενος σε ιδιωτικές και δημόσιες εκδηλώσεις, ενισχύει τους κοινωνικούς δεσμούς και εξασφαλίζει τη διαγενεακή μετάδοση της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Η αναγνώριση αυτή συνδέεται και με την ονομασία του χορού, που φαίνεται ότι ανάγεται στους στίχους του δημοφιλούς τραγουδιού «Μαντήλι καλαματιανό...», με αναφορά στην παραδοσιακή παραγωγή μαντηλιών στην περιοχή. Το μαντήλι συνήθως παίζει πρωταγωνιστικό ρόλο στην εκτέλεση του χορού, είτε στο ελεύθερο χέρι του πρωτοχορευτή, είτε στη σύνδεση ανάμεσα στα μέλη της χορευτικής ομάδας, συμβολίζοντας ενότητα και συνέχεια.

Από τα τέλη του 19^{ου} αι. και κυρίως από το πρώτο ήμισυ του 20^{ου} αι. (οπότε η διδασκαλία των ελληνικών χορών εντάχθηκε στα προγράμματα σπουδών των σχολείων) ο καλαματιανός χορός αναδείχθηκε περαιτέρω σε ολόκληρη την Ελλάδα. Με την ενσωμάτωση νέων περιοχών στο ελληνικό κράτος, στη διάδοσή του συνέβαλαν και οι μετακινήσεις δημοσίων υπαλλήλων και στρατιωτικών, πολλοί από τους οποίους κατάγονταν από την Πελοπόννησο,

Σήμερα ο Καλαματιανός είναι ευρέως διαδεδομένος και αναγνωρίζεται ως ο πιο σημαντικός δημοτικός χορός της Ελλάδας, έχοντας σημαντικό ρόλο στην προβολή της εθνικής και πολιτισμικής ταυτότητας. Η σταθερή επιτέλεσή του σε δημόσιες εκδηλώσεις, και επίσημες γιορτές ενισχύει την αίσθηση του «ανήκειν» στις κοινότητες των Ελλήνων.

Έτσι, φορείς του καλαματιανού αποτελούν όσοι έμαθαν τον χορό και τα τραγούδια του είτε με βιωματικό τρόπο ως ζώσα παράδοση είτε μέσω της εκπαίδευσης, τυπικής (σχολεία και των δύο βαθμίδων, ΑΕΙ), μη τυπικής, (Σχολές Χορού, Ωδεία) αλλά και άτυπης (λαογραφικοί σύλλογοι και λοιποί πολιτιστικοί φορείς).

β. Έδρα/τόπος

Ίδρυμα Καπετάν Βασίλη & Κάρμεν Κωνσταντακόπουλου

Διεύθυνση: Ε.Ο. Πύλου, Θέση Μύτικα, Μεσσηνία ΤΚ: 24001

Τηλ. 27230 28353

e-mail: info@cvf.gr / [siteweb: www.cvf.gr](http://www.cvf.gr)

γ. Περαιτέρω πληροφορίες για το στοιχείο:

Αρμόδιο/-α πρόσωπο/-α

1. Όνομα: **Ξενοφών Κάππας**

Ιδιότητα: Γενικός Διευθυντής, ΙΚΒΚΚ
e-mail: xkappas@cvf.gr

2. Όνομα: **Νατάσα Γλαράκη**
Ιδιότητα: Υπεύθυνη Πολιτισμού, ΙΚΒΚΚ
e-mail: nglaraki@cvf.gr

3. Όνομα: **Ειρήνη Λουτζάκη**
Ιδιότητα: αναπλ. Καθηγήτρια Ανθρωπολογίας του Χορού ΕΚΠΑ
e-mail: iloutzaki@gmail.com

4. Όνομα: **Λάμπρος Λιάβας**
Ιδιότητα: Καθηγητής Εθνομουσικολογίας ΕΚΠΑ
e-mail: lianas@yahoo.com

3. Αναλυτική περιγραφή του στοιχείου ΑΠΚ, όπως απαντάται σήμερα

Ο Καλαματιανός είναι ένας συρτός κυκλικός χορός που χορεύεται σε όλη την Ελλάδα, τόσο σε αγροτικό όσο και σε αστικό περιβάλλον, μεικτά από άντρες και γυναίκες, σε μελωδίες και τραγούδια στον χαρακτηριστικό επτάσημο ρυθμό (7/8: 3+2+2). Η ρυθμική αγωγή μπορεί να ποικίλλει από «αργό» σε «γρήγορο» καλαματιανό, ανάλογα με την περιοχή και το ύψος-παραλλαγές του εκάστοτε τοπικού ρεπερτορίου.

Κάθε μελωδική φράση αντιστοιχεί συνήθως σε 12 βασικά βήματα, που χορεύονται συγχρόνως απ' όλους τους χορευτές κι επαναλαμβάνονται σε όλη τη διάρκεια του χορού, στρωτά για τις γυναίκες και πιο πηδηχτά για τους άνδρες. Αρχίζει πάντα με το δεξί πόδι, αποτελείται από τέσσερις τριάδες βημάτων, που άλλοτε συμπίπτουν κι άλλοτε όχι με το μουσικό μέτρο. Ο πρωτοχορευτής έχει τη δυνατότητα να αυτοσχεδιάζει πάνω σε παραλλαγές του κινητικού μοτίβου.[βλ. συνημμένο κινήσιόγραμμα]

Οι τραγουδιστικές αναφορές στο «μαντήλι καλαματιανό» με τις οποίες συνδέεται η πιο γνωστή μελωδία του χορού, θεωρείται ότι έδωσε και την ονομασία-προσδιορισμό στον συγκεκριμένο τύπο «συρτού» χορού:

«Μαντήλι καλαματιανό

φορείς στον άσπρο σου λαιμό...»

«Σαν πας στην Καλαμάτα και 'ρθείς με το καλό,

φέρε μου ένα μαντήλι να δέσω στο λαιμό

να 'ναι μεταξωτό...»

Η τάση προσδιορισμού ενός χορού («συρτός») ή μιας ομάδας χορών («συρτά / συρτοί») με βάση το γεωγραφικό κριτήριο («καλαματιανός / καλαματιανά») αποτελεί κοινό τόπο σε πολλές ταξινομήσεις.

Στις μέρες μας η αστικοποίηση και η πανελλήνια διάδοσή του καλαματιανού ως χορού-συμβόλου της δημοτικής παράδοσης έχει οδηγήσει στη χρήση του επτάσημου ρυθμού και σε άλλα μουσικά είδη της ελληνικής κλασικής και λαϊκής μουσικής, όπως λαϊκά, νεοδημοτικά αλλά και έντεχνα τραγούδια, καθώς και έθνικ-τζαζ διασκευές και σύγχρονες δημιουργίες.

4. Χώρος/εγκαταστάσεις και εξοπλισμός που συνδέονται με την επιτέλεση/ άσκηση του στοιχείου ΑΠΚ

Χώρος: «Χοροστάσια» και «πανηγυρότοποι», πλατείες, αυλές εκκλησιών, ταβέρνες, καφενεία, αίθουσες εστίασης και διασκέδασης, σπίτια (αυλές και εσωτερικό), μεσοτόπια, αίθουσες σχολείων, θεατρικές και μουσικές σκηνές κλπ

Αντικείμενα: Μαντήλι ως εξάρτημα του χορού, μουσικά όργανα (ανάλογα με την κάθε περιοχή), παραδοσιακές ενδυμασίες σε χρήση από τα φολκλορικά συγκροτήματα, και κατά περίπτωση ηχητικός εξοπλισμός, φαγητό και ποτό.

5. Προϊόντα ή εν γένει υλικά αντικείμενα που προκύπτουν ως αποτέλεσμα της επιτέλεσης/άσκησης του στοιχείου ΑΠΚ

Οπτικοακουστικά αρχεία, δισκογραφικές εκδόσεις, μουσικοχορευτικές παραγωγές.

6. Ιστορικά στοιχεία για το στοιχείο ΑΠΚ

Ο όρος «συρτός» έχει αρχαιοελληνική προέλευση από το ρήμα «σύρω» (τον χορό). Μνημονεύεται ως «πατροπαράδοτος» παραδοσιακός χορός σε επιγραφή του 1ου αι. μ.Χ. που βρέθηκε στη Βοιωτία και αναφέρει ότι ο χορηγός Επαμεινώνδας: «Τὰς δὲ πατρίους πομπὰς μεγάλας καὶ τῆν τῶν συρτῶν πᾶτριον ὄρχησιν θεοσεβῶς ἐπέτελε σεν», δηλαδή «πέλεσε με θεοσέβεια τις μεγάλες πατροπαράδοτες λιτανείες και την παραδοσιακή ὄρχηση των συρτῶν χορῶν».

Παράλληλα, την αρχαιοελληνική καταγωγή του συγκεκριμένου επτάσημου ρυθμικού σχήματος (3+2+2) υποστηρίζουν κορυφαίοι Έλληνες και ξένοι μουσικολόγοι (Θρασύβουλος Γεωργιάδης, Samuel Baud-Bonv, Σίμων Καράς, Σπύρος Περιστέρης, Wouter Swets κ.ά.).

Ο Θρασύβουλος Γεωργιάδης στο βιβλίο του για τον «Ελληνικό Ρυθμό» (1949/2001) παραλληλίζει τη θέση που κατέχει ο καλαματιανός στο δημοτικό τραγούδι με τη θέση του ομηρικού δακτυλικού εξάμετρου στην αρχαία ποίηση. Ενώ ο Ελβετός ελληνιστής και μουσικολόγος Samuel Baud Bonv (1984) τον συνδέει με τον «δεύτερο επίτριτο», μετρικό σχήμα που προέρχεται από την προσωδία της αρχαίας ελληνικής γλώσσας. Όταν στην πάροδο της Ειρήνης του Αριστοφάνη ο Τρυγαίος τραγουδούσε και χόρευε το «Δάτιδος Μέλος», ένα δημοφιλές λαϊκό τραγούδι της εποχής, ήταν μέσα από τη δομή της γλώσσας, το επτάσημο μουσικό σχήμα του «δεύτερου επίτριτου», που ξεπηδούσαν τα 7/8 (3+2+2) του «εθνικού» νεοελληνικού ρυθμού, του συρτού καλαματιανού:

Ως ή- δο- μαι και χαί- ρο-μαι κ' ευ- φραί- νο- μαι
- / - υ - - / - υ - - / - υ -

Παράλληλα, ο Baud Bonv ανακαλύπτει σχετικές μετρικές-ρυθμικές αναφορές και στον Πίνδαρο και στους Δωριείς μουσικούς της Θηβαϊκής Αυλητικής Σχολής, τεκμηριώνοντας τη «στεριανή» καταγωγή του συγκεκριμένου ρυθμικού σχήματος.

Επίσης ο Ολλανδός εθνομουσικολόγος Wouter Swets (1957: 394) στη μελέτη του για τους ανισόχρονους ρυθμούς στα Βαλκάνια και τη Μικρασία θεωρεί ότι ο ρυθμός του καλαματιανού είναι ο κατ' εξοχήν ελληνικός ρυθμός. Είναι αξιοσημείωτο ότι οι (σχετικά περιορισμένοι) επτάσημοι ρυθμοί που συναντάμε στα υπόλοιπα Βαλκάνια δεν έχουν τη δομή του καλαματιανού (3+2+2) αλλά κυρίως 2+2+3 (όπως στον Θρακιώτικο μαντηλάτο χορό).

Στην παράδοση του Μοριά και της Ρούμελης συναντάμε έναν μεγάλο αριθμό από παλαιά και τελετουργικά τραγούδια τονισμένα στον ρυθμό του καλαματιανού (όπως ακριτικά και παραλογές, τραγούδια της Επανάστασης και τραγούδια του Πάσχα, βλ. 106. Οπτικά και ακουστικά τεκμήρια).

Οι τραγουδιστικές αναφορές στο «μαντήλι καλαματιανό» με τις οποίες συνδέεται η πιο γνωστή μελωδία του χορού, θεωρείται ότι έδωσε και την ονομασία-προσδιορισμό στον συγκεκριμένο τύπο «συρτού» χορού. Η ονομασία του χορού με αναφορές στο καλαματιανό μαντήλι συνδέεται με την ανάπτυξη της μεταξουργίας, ως πρώτης βιοτεχνικής και εμπορευματικής δραστηριότητας της μετεπαναστατικής Καλαμάτας. Τα πολυβραβευμένα μεταξωτά μαντήλια και υφάσματα της διοχετεύονταν και στο εξωτερικό.

Ήδη το 1796, όταν ιδρύθηκε η Ιερά μονή Κωνσταντίνου και Ελένης, ο ιερομόναχος Γεράσιμος Παπαδόπουλος έφερε στην περιοχή τη γνώση της τέχνης του μεταξιού. Το μεταξωτό μαντήλι, πέρα από την αισθητική του αξία, είχε και κοινωνικο-οικονομική σημασία, καθώς αποτελούσε σύμβολο οικονομικής ευμάρειας και κοινωνικής ανόδου για όποιον το φορούσε καθώς και γι' αυτόν που το δώριζε. Η σύνδεσή του με τις γαμήλιες τελετές το καθιστούσε αναπόσπαστο μέρος των τοπικών παραδόσεων.

Από τα τέλη του 19ου αι. ο «καλαματιανός» άρχισε να αποκτά και αστικό-φολκλορικό χαρακτήρα, ως χορός-σύμβολο της δημοτικής παράδοσης (για την πόλη της Καλαμάτας βλ. Πλεμμένος 2004: 143-160). Παράλληλα, με την ένταξή του χορού στη σχολική εκπαίδευση, αλλά και μέσω των μεταθέσεων των δημοσίων υπαλλήλων και των στρατιωτικών, πολλοί από τους οποίους είχαν καταγωγή από την «παλιά Ελλάδα», διαδόθηκε ευρέως και στις άλλες περιοχές που ενσωματώθηκαν στην ελληνική επικράτεια.

Είναι ενδεικτικό ότι στη Μακεδονία τα τραγούδια που είναι τονισμένα στο ρυθμό των 7/8 τα ονομάζουν «ευζωνικά» (Δράμα). Νεότερο αστικό θεωρείται και το τραγούδι του «χορού του Ζαλόγγου – Έχε γεια καημένη κόσμε», ιδιαίτερα δημοφιλές στις εθνικές επετείους, που δεν είναι τυχαίο ότι και αυτό τονίστηκε στον πανελλήνιο ρυθμό του Καλαματιανού. Επίσης και οι στίχοι σε πολλά «καλαματιανά» χορευτικά τραγούδια που βρίσκουμε στη Θράκη, τη Μικρά Ασία, το Αν. Αιγαίο, τις Κυκλάδες, τα Δωδεκάνησα, την Κρήτη και την Κύπρο μαρτυρούν νεότερες αστικές επιρροές, και εισήχθησαν σε διαφορετικές χρονικές στιγμές και περιστάσεις («Μια Σμυρνιά στο παραθύρι», «Σαμιώτισσα», «Οπραματευτής» κ.ά. / βλ. 106).

Έτσι, μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι ο κύριος κορμός του δημοτικού-αγροτικού ρεπερτορίου του Καλαματιανού χορού παραμένει συνδεδεμένος με την Πελοπόννησο και τη Ρούμελη, παραπέμποντας και στη θεωρία του Baud-Bovy για τη δωρική-στεριανή καταγωγή του επτάσημου ρυθμού (βλ. Baud-Boby 1983).

Μέσα από την αστικοποίηση του χορού προκύπτει και η ένταξή του στην παράδοση του ρεμπέτικου, ενώ είναι χαρακτηριστικό ότι οι κλασικές παραστάσεις του λαϊκού θεάτρου σκιών ξεκινούν με τον ταταυλιανό χασαποσέρβικο (αναφορά στην πολιτική προέλευσή του) αλλά κλείνουν πάντοτε με τον «μεγάλο καλαματιανό» ως σύμβολο της πανελλήνιας εξάπλωσης του είδους.

Επίσης, ο συγκεκριμένος δημοφιλής σκοπός και γενικότερα ο ρυθμός του καλαματιανού έχουν αποτελέσει πηγή έμπνευσης και για συνθέτες λόγιας-κλασικής μουσικής (Νίκος Σκαλκώτας, Γιάννης Κωνσταντινίδης, Μάνος Χατζιδάκις κ.ά.),

καθώς και του νεότερου ελληνικού τραγουδιού (Μίμης Πλέσσας, Σταύρος Ξαρχάκος, Διονύσης Σαββόπουλος, Γιάννης Μαρκόπουλος, Σταμάτης Κραουνάκης κ.ά.). Σημειώνουμε ότι δύο από τα πλέον δημοφιλή νεότερα τραγούδια με αναφορές στην παράδοση, το «Ας κρατήσουν οι χοροί» του Σαββόπουλου και τα «Σμυρναίικα τραγούδια» του Παντελή Θαλασσινού, είναι τονισμένα στον ρυθμό του καλαματιανού (βλ. 10δ και 10ε).

7. Η σημασία του στοιχείου σήμερα

α. Ποια είναι η σημασία του στοιχείου για τα μέλη της κοινότητας/τους φορείς του;

Σημαντικοί φορείς από την Πελοπόννησο αναγνωρίζουν το στοιχείο ως ισχυρό σύμβολο της πολιτιστικής τους ταυτότητας (βλ. 7γ). Οι απαντήσεις σε ερωτηματολόγια που απευθύνθηκαν σε τοπικούς φορείς της Πελοποννήσου (βλ. 10 α.) είναι ενδεικτικά της σημασίας που του αποδίδουν.

Συγχρόνως, όμως, ο Καλαματιανός έχει επικρατήσει ως ο κατεξοχήν «εθνικός χορός», αποτελώντας τον πλέον δημοφιλή ελληνικό δημοτικό χορό, καθώς επιτελείται σε ολόκληρη τη χώρα και σε αυτόν συμμετέχουν άτομα διαφορετικής εθνοπολιτισμικής καταγωγής και προέλευσης. Χοροδιδάσκαλοι, καθηγητές παραδοσιακής μουσικής, ως επαγγελματίες και ως μέλη της τοπικής κοινότητας, τονίζουν τον εξέχοντα ρόλο του για την κοινωνική συνοχή και την προαγωγή του αισθήματος του «ανήκειν». Είναι ο χορός όλων των περιστάσεων, που εκπληρώνει την έμφυτη ανθρώπινη ανάγκη για κοινωνική επαφή και συμμετοχή. Δάσκαλοι παραδοσιακής μουσικής υπογραμμίζουν τη σημασία του Καλαματιανού ως σημείου πολιτισμικής αναφοράς, εντάσσοντάς τον στη διδακτέα ύλη των σχολείων και συμπεριλαμβάνοντάς τον σε εκπαιδευτικά σεμινάρια στο εξωτερικό και τη διασπορά,. Προσεγγίζοντάς τον ως μέσο γνωριμίας και βιωματικής σύνδεσης, ενθαρρύνουν την ενεργό συμμετοχή, επιδιώκοντας την με βιωματικό, παρά θεωρητικό, τρόπο μετάδοσή του.

Η προσβασιμότητα και συμμετοχικότητα του Καλαματιανού προκύπτουν από τη γενικευμένη γνώση των βημάτων και των πιο δημοφιλών τραγουδιών καθώς και από την επιτέλεση του χορού σε κύκλο, όπου όλοι είναι πιασμένοι χέρι-χέρι σε μία από κοινού έκφραση ενότητας. Τα χαρακτηριστικά αυτά ενισχύουν την ευρεία απήχησή του, καθιστώντας τον μία παράδοση που ενστερνίζονται όλες οι γενιές. Για αυτό τον λόγο, ο Καλαματιανός έχει πρωταγωνιστικό ρόλο σε πανηγύρια και γλέντια, αποτελώντας αναπόσπαστο κομμάτι της τοπικής κουλτούρας. Οι ενέργειες για τη διαφύλαξή του επιδιώκουν την με βιωματικό τρόπο ενίσχυση της ενότητας τραγουδιού, μουσικής και χορού, προβάλλοντας το αδιαίρετο μουσικής-κίνησης και λόγου. Ο Καλαματιανός, με τον χαρακτηριστικό ρυθμό και κινητικό του μοτίβο, διευκολύνει τόσο την διάδραση των μελών της κοινότητας όσο και την έκφραση της πολιτισμικής της ταυτότητας σε ανεπίσημες και επίσημες εκδηλώσεις.

β. Ποια είναι η σημασία του στοιχείου για τη σύγχρονη ελληνική κοινωνία;

Ακόμη και αυτοί που δεν χορεύουν, αναγνωρίζουν τον καλαματιανό ως τον δημοφιλέστερο ελληνικό δημοτικό χορό που ενώνει τους Έλληνες σ' έναν κοινό χορευτικό κύκλο-σύμβολο ομαδικής διασκέδασης και πολιτισμικής συνέχειας, στον

οποίο μπορούν να συμμετέχουν άτομα διαφορετικής εθνοπολιτισμικής καταγωγής και προέλευσης. Ο συμπεριληπτικός του χαρακτήρας ενθαρρύνει την συμμετοχή ατόμων με διαφορετική εθνο-πολιτιστική καταγωγή. Είναι ενδεικτικό ότι σε γάμους ή γλέντια σε διάφορες περιοχές της Ελλάδας και στη διασπορά, ο χορός αρχίζει με τον καλαματιανό όπου μπορούν να συμμετέχουν όλοι ανεξαρτήτως καταγωγής, ρόλου, φύλου ή ηλικίας.

Επίσης, οι περισσότεροι Έλληνες παρουσιάζουν μια ιδιαίτερη εξοικείωση και συντονίζονται αβίαστα με τον σύνθετο ρυθμό των 7/8 που χαρακτηρίζει τον καλαματιανό.

Ιδιαίτερώς υπογραμμίζουμε τη σημασία του καλαματιανού χορού για τον Ελληνισμό της Διασποράς, έτσι όπως αποτυπώθηκε στις απαντήσεις σε ερωτηματολόγια των χοροδιδάσκαλων και εκπαιδευτικών - μελών των ελληνικών κοινοτήτων στις ΗΠΑ [βλ. 10α.], οι οποίοι χαρακτηρίζουν τον Καλαματιανό χορό ως «ψυχή της Ελλάδας», μία παράδοση που συνδέει τις διαφορετικές γενιές και κτίζει μία αίσθηση κοινότητας.

γ. Συμμετείχε και πώς η κοινότητα στην προετοιμασία της εγγραφής του στοιχείου στο Εθνικό Ευρετήριο Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς;

Την πρωτοβουλία για τον συντονισμό των διαφόρων φορέων εκπροσώπησης του στοιχείου από την Πελοπόννησο και την κατάθεση του σχετικού δελτίου έχει αναλάβει το Ίδρυμα Καπετάν Βασίλη & Κάρμεν Κωνσταντακόπουλου, με την υποστήριξη του Λυκείου Ελληνίδων Καλαμάτας, του Μουσικού Σχολείου Καλαμάτας, των Γενικών Αρχείων του Κράτους Μεσσηνίας, του Μουσείου Φωτογραφίας Π. & Α. Ηλιόπουλου και του Δημοτικού Ωδείου Καλαμάτας.

Επιστολές υποστήριξης της πρότασης και απαντήσεις στο σχετικό ερωτηματολόγιο (βλ. 10 Συμπληρωματικά τεκμήρια) έχουν υποβληθεί και από άλλους εκπροσώπους φορέων που αναγνωρίζουν το συγκεκριμένο στοιχείο ως ισχυρό σύμβολο της τοπικής πολιτιστικής τους ταυτότητας, όπως:

Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου (Τμήμα Ιστορίας, Αρχαιολογίας και Διαχείρισης Πολιτισμικών Αγαθών), Μουσικά Σχολεία Πελοποννήσου (Σπάρτης, Τρίπολης, Κορίνθου, Αργολίδας), Λύκεια Ελληνίδων Πελοποννήσου (Τρίπολης, Ναυπλίου, Σπάρτης, Κορινθίας), πολιτιστικοί σύλλογοι Πελοποννήσου κ.ά.

Επιπλέον, πραγματοποιήθηκε ενημέρωση για τη σπουδαιότητα της υποβολής υποψηφιότητας και την αναγκαιότητα της υποστήριξής της, διοργανώθηκαν συναντήσεις τόσο διά ζώσης όσο και διαδικτυακές μεταξύ των ενδιαφερομένων ομάδων και προσώπων με στόχο τη συγκέντρωση υλικού από προηγούμενες σχετικές έρευνες, ενώ αξιοποιήθηκαν σημαντικά τοπικά αρχεία και συλλογές καθώς και διαδικτυακές καταχωρήσεις.

Για την προετοιμασία του δελτίου εκτός από τους κύριους φορείς που μετείχαν στην ομάδα σύνταξης και υποστήριξης του φακέλου, εστάλησαν ερωτηματολόγια και σε εκπροσώπους αντιπροσωπευτικών φορέων της Πελοποννήσου που διδάσκουν τον καλαματιανό και αναγνωρίζουν το συγκεκριμένο στοιχείο ως ισχυρό σύμβολο της τοπικής πολιτιστικής τους ταυτότητας.

Όπως διαφαίνεται και από τις απαντήσεις και τις επιστολές υποστήριξης, η συμμετοχή ατόμων και φορέων από τις τοπικές κοινότητες υπήρξε ευρεία και

αναμένεται ν' αποτελέσει καθοριστικό παράγοντα για την ενίσχυση και διαφύλαξη του στοιχείου ως παρακαταθήκης της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς.

8. Διαφύλαξη/ανάδειξη του στοιχείου

α. Πώς μεταδίδεται το στοιχείο στις νεότερες γενιές σήμερα;

Η μετάδοση της παραδοσιακής μουσικής και του χορού στις νεότερες γενιές εξακολουθεί, σε πολλές περιστάσεις, να γίνεται βιωματικά μέσω της επιτέλεσής τους σε γιορτές, πανηγύρια και λαϊκές τελετουργίες. Επιπλέον, ήδη από τις αρχές του 20ου αιώνα, με τη διαμεσολάβηση της εγκύκλιας παιδείας και της διδασκαλίας από τους γυμναστές και τους χοροδιδασκάλους, ο καλαματιανός παραμένει ο κυριότερος «εθνικός» χορός που διδάσκεται σε πανελλήνιο επίπεδο σε σχολικά προγράμματα και εκδηλώσεις.

Επίσης, προβάλλεται και διδάσκεται ως βασικός χορός του ρεπερτορίου (μαζί με τον τσάμικο και τον χασαποσέρβικο) στις σχολές χορού και σε όλους στους λαογραφικούς-πολιτιστικούς συλλόγους στην Ελλάδα και στη Διασπορά. Παράλληλα, ιδιαίτερο ρόλο παίζουν πλέον και οι σχετικές αναρτήσεις και τα διαδικτυακά μαθήματα μουσικής και χορού στις ηλεκτρονικές εφαρμογές και τα μέσα δικτύωσης (YouTube, Facebook κ.ά.).

Στα μουσικά σχολεία, τα ωδεία και τις μουσικές σχολές λειτουργούν τμήματα εκμάθησης λαϊκών οργάνων και τραγουδιού, όπου οι νέοι διδάσκονται δημοφιλή τραγούδια στον ρυθμό του καλαματιανού αλλά και τραγούδια από επιμέρους τοπικά ρεπερτόρια συμμετέχοντας σε κοινές μουσικές δράσεις.

Θα πρέπει να τονιστεί το συνεχώς αυξανόμενο ενδιαφέρον των νέων για συμμετοχή σε ομάδες δημοτικών χορών καθώς και σε ποικίλα οργανικά και χορωδιακά σύνολα. Στα σχήματα αυτά, μέσα από σύγχρονες επιτελέσεις, αναπτύσσουν μια ιδιαίτερη βιωματική και δημιουργική σχέση με το τραγούδι, τη μουσική και τον χορό, μία σχέση που υπερβαίνει τα φολκλορικά στερεότυπα και επιτρέπει μία δυναμικότερη, πιο ουσιαστική σύνδεση με την πολιτιστική κληρονομιά.

β. Μέτρα διαφύλαξης/ανάδειξης του στοιχείου που έχουν ληφθεί στο παρελθόν ή που εφαρμόζονται σήμερα (σε τοπική, περιφερειακή ή ευρύτερη κλίμακα)

Για την έρευνα-καταγραφή, μελέτη, διδασκαλία, προβολή και διάδοση του καλαματιανού χορού έχουν πραγματοποιηθεί και συνεχίζουν να υλοποιούνται ποικίλες επιστημονικές, ερευνητικές, εκπαιδευτικές, καλλιτεχνικές και ψυχαγωγικές δράσεις στην Ελλάδα και στο εξωτερικό. Επιτόπιες έρευνες και αποδελτιώσεις παλαιότερου ερευνητικού υλικού, βιβλιογραφικές και δισκογραφικές εκδόσεις (βλ. Βιβλιογραφία), επιστημονικά συνέδρια και ημερίδες, μαθήματα και σεμινάρια χορού, ταινίες ντοκιμαντέρ, τηλεοπτικές και ραδιοφωνικές εκπομπές, καθώς και πολυάριθμες συναυλίες, παραστάσεις και φεστιβάλ με τη σύμπραξη χορευτικών και μουσικών συγκροτημάτων αποτελούν δράσεις ανάδειξης και συντήρησης του στοιχείου.

γ. Μέτρα διαφύλαξης/ανάδειξης που προτείνεται να εφαρμοστούν στο μέλλον (σε τοπική, περιφερειακή ή ευρύτερη κλίμακα)

Για τη διαφύλαξη-ανάδειξη και του στοιχείου ως ζώσα πολιτιστική κληρονομιά, σε τοπικό και υπερτοπικό επίπεδο, προτείνεται οι κοινότητες και οι τοπικοί πολιτιστικοί φορείς να ευαισθητοποιήσουν και να παροτρύνουν την ενημέρωση-επιμόρφωση και την ενεργό συμμετοχή των μελών τους, μέσα από στοχευμένες ερευνητικές, εκπαιδευτικές, καλλιτεχνικές και ψυχαγωγικές δράσεις. Προς αυτή την κατεύθυνση θα συμβάλει η συνεργασία με τις αρμόδιες υπηρεσίες του ΥΠΠΟΑ, την τοπική και περιφερειακή αυτοδιοίκηση, τα πανεπιστημιακά τμήματα και υπερτοπικούς πολιτιστικούς φορείς.

Στον τομέα της έρευνας, προτείνεται η διοργάνωση διεπιστημονικών συναντήσεων με θέμα τη σχέση λόγου-μέλους-κίνησης στον καλαματιανό, καθώς και τη δομή και ρυθμολογία των «συρτών» χορών και των «ασύμμετρων» ρυθμών (5, 7, 9/8). Μέσα από χορευτικά και μουσικά εργαστήρια και σεμινάρια θα αναδειχτούν οι ομοιότητες και οι διαφορές στα τοπικά ρεπερτόρια του καλαματιανού ανά την Ελλάδα, καθώς και συγγενικές ρυθμικές και κινησιολογικές μορφές στα Βαλκάνια και στη Μεσόγειο. Τα στοιχεία και συμπεράσματα της έρευνας θα αξιοποιηθούν σε επιμορφωτικές διαλέξεις, καθώς και στην εκπόνηση προγραμμάτων για όλες τις εκπαιδευτικές βαθμίδες, ενώ ειδικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα μπορεί να δημιουργηθεί για τα μουσικά σχολεία. Επίσης, σε επιμορφωτικό επίπεδο, προτείνεται η παραγωγή σχετικών εθνογραφικών ντοκιμαντέρ και τηλεοπτικών εκπομπών.

Στην ανάδειξη του στοιχείου ως προς την πανελλήνια εμβέλειά του προτείνεται η διοργάνωση σε συνεργασία με τοπικούς πολιτιστικούς φορείς φεστιβάλ δημοτικής μουσικής και χορού με τίτλο «Καλαματιανός και ...πάσης Ελλάδος», με θέμα τα πολλά και διαφορετικά «πρόσωπα» του καλαματιανού στα τοπικά ρεπερτόρια. Επίσης, ειδικό αφιέρωμα για τον καλαματιανό χορό μπορεί να πραγματοποιηθεί στο πλαίσιο του Διεθνούς Φεστιβάλ Χορού της Καλαμάτας, παράλληλα με την ενθάρρυνση (μέσω πρόσκλησης, ανάθεσης ή/και διαγωνισμού) νέων συνθετών και χορογράφων για δημιουργία σύγχρονων έργων με πηγή έμπνευσης τις παραδοσιακές επιτελέσεις του.

Η δημιουργική διάδραση του παραδοσιακού καλαματιανού με άλλα μουσικά είδη (κλασική, τζαζ, νεότερο τραγούδι, έθνικ κ.α.) μπορεί ν' αποτελέσει το θέμα για σχετικές συναυλίες-παραστάσεις σε μουσικά σχολεία, πανεπιστήμια, ωδεία και τοπικά φεστιβάλ.

Τέλος, η προβολή του καλαματιανού από τα ΜΜΕ και το διαδίκτυο προτείνεται να υποστηριχτεί με την κατασκευή και λειτουργία ιστοσελίδας στην ελληνική και αγγλική γλώσσα με θέμα τον καλαματιανό, την ιστορία, τις τοπικές παραδόσεις του και τις σύγχρονες δράσεις κι επιτελέσεις. Η συγκεκριμένη δράση μπορεί να συντονιστεί από διεπιστημονική ομάδα εργασίας που θα συγκροτηθεί από το Ίδρυμα Κωνσταντακόπουλου σε συνεργασία με πολιτιστικούς φορείς της Πελοποννήσου που είχαν την πρωτοβουλία της κατάθεσης του δελτίου.

9. Βασική Βιβλιογραφία

Ανδρεόπουλος, Αργύριος(1932). *Ελληνικοί χοροί και δημοτικά τραγούδια*, τεύχος 1. Θεσσαλονίκη.

Baud-Bovy, Samuel (1983). «L'épitrite était-il un rythme dorien?», *Ελληνικά*, XXXIV. Θεσσαλονίκη, 191-201.

(1984). *Δοκίμιο για το ελληνικό δημοτικό τραγούδι*. Πελοποννησιακό Λαογραφικό Ίδρυμα, Ναύπλιο.

(1985). «Αρχαία και Νέα Ελλάδα». *Επιστημονική Επετηρίδα της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών*, XXVIII. Αθήνα, 249-260.

Γεωργιάδης, Θρασύβουλος (1949/2001). *Ο ελληνικός ρυθμός. Μουσική - χορός - στίχος - γλώσσα*. Αρμός, Αθήνα.

Καβακόπουλος, Παντελής (1987-88). «Ο Καλαματιανός». 3^ο Συνέδριο Πελοποννησιακών Σπουδών. Εταιρεία Πελοποννησιακών Σπουδών, Αθήνα.

Κακούτης, Στάθης (1979). *Μωραϊτικά δημοτικά τραγούδια*. Βιβλιοπωλείο των βιβλιοφίλων, Αθήνα.

Καράς, Σίμων (1973). *Για ν' αγαπήσωμε την ελληνική μουσική*. Αστήρ, Αθήνα.

Κυριακόπουλος, Δημήτρης (1992). *170 Γορτυνιακά δημοτικά τραγούδια*. Εταιρεία Πελοποννησιακών Σπουδών / Επιστημονική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.

Λυπουρλής, Δ. (1983). *Αρχαία ελληνική μετρική. Μια πρώτη προσέγγιση*. Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη.

Μιχαηλίδης, Σόλων (1982). *Εγκυκλοπαίδεια της αρχαίας ελληνικής μουσικής*. Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα.

Περιστέρης, Σπυρίδων (1976). «Ο επτάσημος ρυθμός εις τα ελληνικά δημοτικά τραγούδια». *Επετηρίς του Λαογραφικού Αρχείου/Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας*, τ. 23 (1973-1974).

Πίγγας, Ηρακλής (1893). *Τελειότατος οδηγός χορού*. Τυπογραφείον Κωνσταντινίδου, Αθήνα.

Πλεμμένος, Γιάννης (2004). *Καλλιτεχνικώς προσδεύομεν. Η διείσδυση της ευρωπαϊκής μουσικής στην ελληνική επαρχία (1890-1912)*. Εκδ. Έλυτρον, Καλαμάτα

Ρωμαίος, Κων. (2002). «Ο Καλαματιανός χορός. Περ. Έκφραση τ. 39, Απρίλιος 2002. Αφιέρωμα στη Μεσσηνιακή (έξω) Μάνη.

Σακελλαρίου, Χαρ. (1940). *Ελληνικοί Χοροί. Συλλογή Χαρ. Σακελλαρίου*. Αγγλικά μεταφράσεις Θ. Στεφανίδη. Αθήνα. Καλαματιανοί χοροί Νο 1-13.

Τυροβολά, Βασιλική (1992). *Ελληνικοί παραδοσιακοί χορευτικοί ρυθμοί*. Gutenberg, Αθήνα.

Τυροβολά, Βασιλική (2001). *Ο Ελληνικός Χορός. Μια διαφορετική προσέγγιση*. Gutenberg, Αθήνα.

Ψάχος, Κωνσταντίνος (1923). *Δημώδη άσματα Γορτυνίας, Συλλογή πρώτη*, Αθήνα.

Vernier, Bertrand (2001). *Η κοινωνική γένεση των αισθημάτων*. Εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα.

Crosfield, Dom. (1948) *Dances of Greece*, London: Max Parish, 1948.

Holden, R. & Vouras, M. (1976). *Greek Folk Dances*. Folkraft-Europe. Brussels.

Hund, Yvon (1996). *Traditional Dance in Greek Culture*. Centre for Asia Minor Studies, Musik Folklore Archive, Athens.

Kurath Prokosch, Gertrude (1960). «Panorama of Dance Ethnology». *Current Anthropology*, May 1960. Vol. 1, No 3 (May, 1960), 233-254.

Δισκογραφία

«Βρύσημουμαλαματένια». *Δημοτικά τραγούδια της Μεσσηνίας με τη χορωδία του Λ.Ε.Λ. Λύκειον των Ελληνίδων Καλαμάτας*, Καλαμάτα 2010.

Ο Μωριάς του '21. Επιμέλεια Κωνσταντίνος Παυλόπουλος, 2011.

10. Συμπληρωματικά Τεκμήρια

α. Ερωτηματολόγια

Επισυνάπτεται το σχετικό Παράρτημα «Συμπληρωματικά τεκμήρια Καλαματιανού Χορού, Ερωτηματολόγια»

β. Επιστολές στήριξης

Επισυνάπτεται το σχετικό Παράρτημα «Συμπληρωματικά τεκμήρια Καλαματιανού Χορού, Επιστολές σύστασης»

γ. Κείμενα (πηγές, αρχειακά τεκμήρια κτλ.)

* Αποδελτίωση των αναφορών περί καλαματιανού στη χορευτική βιβλιογραφία από το 1890 έως το 1993, καθώς και επιλεγμένη δισκογραφία, στον ιστότοπο «Πανδέκτης χορού»:

https://dance-pandect.gr/pds_cosmos/pop/pop_lhmma_gr.php?oid=E-A674B&ActionP=Play&mode=Med&Obj=T&eid=E-A674B&aa=1

*** Φωτογραφικό υλικό & Κινησιόγραμμα του χορού**

Επισυνάπτεται το σχετικό Παράρτημα «Συμπληρωματικά τεκμήρια, Φωτογραφικό Υλικό, Καλαματιανός Χορός»

δ. Οπτικά και ακουστικά τεκμήρια (σχέδια, φωτογραφίες, αρχεία ήχου, βίντεο κτλ.)

* «Το χτίσιμο της Αγία-Σοφιάς». Καλαματιανό Μοριά, παραλογή. Χορωδία Κ. Μάρκου. <https://www.youtube.com/watch?v=WDDKPTS59Vc>

* «Αρκαδιανή». Καλαματιανό 1821 από Κυπαρισσία Μεσσηνίας. Τραγούδι: Αμαλία Καρζή. <https://www.youtube.com/watch?v=eiHloa7Zoz8>

* «Σήμερα Χριστός Ανέστη». Καλαματιανό Πάσχα. Δόμνα Σαμίου 1999.

https://www.youtube.com/watch?v=RePAbl_cy3g

* «Μαντήλι καλαματιανό». Βιολί: Γεώργιος Μακρυγιάννης ή Νισύριος. Ηχογράφηση Ν. Υόρκη στις 19/6/1918. Δίσκος Victor 72586-A, B 21877-

2. <https://www.youtube.com/watch?v=6Fzah1h5Vb4>

* «Μαντήλι καλαματιανό». Τραγούδι: Αντώνης Διαμαντίδης «Νταλγκάς». Ηχογράφηση 1929.

<https://www.youtube.com/watch?v=ZqMgLV-hzls>

* «Μαντήλι καλαματιανό». Αρμόνικα (πολίτικο ακορντεόν): Αντώνης Αμιράλης «Παπατζής». Ηχογράφηση 1929.

<https://www.youtube.com/watch?v=MRHQrccyW2Y>

* «Μαντήλι καλαματιανό». Τραγούδι: Ρόζα Εσκενάζι, αρμόνικα (πολίτικο ακορντεόν): Αντώνης Τρίμης.

Ηχογράφηση 1929. <https://www.youtube.com/watch?v=xExa5VGcyto>

* «Ο χορός του Ζαλόγγου». Ηχογράφηση Θεσσαλονίκη 1909.

<https://www.youtube.com/watch?v=37sp0-VJDiY>

* «Σαμιώτισσα». Τραγούδι: Κυρία Κούλα. Ηχογράφηση ΗΠΑ, 1920.

<https://www.youtube.com/watch?v=TnW-5RnEklo>

* Καλαματιανός από Σμύρνη. «Μια Σμυρνιά στο παραθύρι. Μιλτιάδης Καζής. Ηχογράφηση ΗΠΑ 1927. Δίσκος Col 56087-F (12")

<https://www.youtube.com/watch?v=vCKn6aWS02c>

* Καλαματιανός από Μακεδονία. «Μήλο μου κόκκινο». Χάλκινα Κοζάνης Δημήτρης Κώτσικα. <https://www.youtube.com/watch?v=f1cn72N2bUw>

* Καλαματιανός από Ανατολική Θράκη. «Γιαννούλα Τσανακαλιώτισσα». Τραγούδι: Χρόνης Αηδονίδης.

<https://www.youtube.com/watch?v=69xJTOnbe5E>

* Καλαματιανός από Κυκλάδες. Κοτσάτος Απεράθου Νάξου. Τραγούδι: Κούλα Κληρονόμου-Σιδερά, βιολί: Γιάννης

Ζευγώλης. <https://www.youtube.com/watch?v=6GjQquz4vtA>

* Καλαματιανά σε γλέντι στην Αιγιάλη Αμοργού. Στέφανος Συνοδινός, Μιχάλης Βλαβιανός: βιολί, λαούτο, τραγούδι. <https://www.youtube.com/watch?v=I94J-JeeBYQ>

*Καλαματιανός από Ανατολικό Αιγαίο. «Σαμιώτισσα», αστικό Σάμου. Από την εκπομπή «Το Αλάτι της Γης», EPT1 2021.

<https://www.youtube.com/watch?v=jFhA5ePdbyc>

*Καλαματιανός από τα Δωδεκάνησα: «Θαλασσάκι». Τσαμπούνα: Θεολόγος Γρύλλης, επιμέλεια: Δόμνα Σαμίου.

<https://www.youtube.com/watch?v=qSl7bfd882k&t=43s>

*Καλαματιανός από τα Δωδεκάνησα: «Τη θάλασσα τη γαλανή». Τραγούδι: Άννα Καραμπεσίνη, Έφη Σαρρή. <https://www.youtube.com/watch?v=p1P5U5ICTUA>

*Καλαματιανός από Κρήτη: «Ο πραματευτής». Σίχοι-μουσική-τραγούδι: Κώστας Μουντάκης. https://www.youtube.com/watch?v=aam_luMN82k

*Καλαματιανός από Κρήτη: «Ο αργαλειός». Σίχοι-μουσική: Κώστας Μουντάκης, τραγούδι: Νίκος Ξυλούρης. <https://www.youtube.com/watch?v=9Qf2iERYf8>

*Καλαματιανός από Κύπρο. «Αγάπησά την που καρκιάς». Τραγούδι: Μιχάλης Τερλικάς. https://www.youtube.com/watch?v=UsQ_t1GvCrc

*Καλαματιανός από Κύπρο. «Τρεις ελιές τζαιμιανντομάταν». Τραγούδι: Μιχάλης Τερλικάς. https://www.youtube.com/watch?v=vyR4hVhi_CY

*Καλαματιανός από Επτάνησα (Λευκάδα). Ο Γιάννος ο Μπερατιανός. Διπλός ρυθμός καλαματιανός και τσάμικος.

<https://www.youtube.com/watch?v=ONEperMQgdk>

*Καλαματιανός στο κλείσιμο των παραστάσεων του λαϊκού θεάτρου σκιών. Άθως Δανέλλης, κομπανία Γιώργου Κωτσίνη, από την εκπομπή «Το Αλάτι της Γης», EPT1, 2012.

https://www.youtube.com/watch?v=j5J_9wldX38&list=PLT2CM89HIH_oMVMmRNf9tW6FaWZVJyKfM&index=10

*Καλαματιανός στο ρεμπέτικο. Βασίλης Τσιτσάνης: «Καϊκι μου Άη-Νικόλα», Οδυσσέας Μοσχονάς, Μαρίκα Νίνου.

<https://www.youtube.com/watch?v=cSyprE33Hko>

*Καλαματιανός από τους 36 «Ελληνικούς χορούς» του Νίκου Σκαλκώτα. Διεύθυνση ορχήστρας: Νίκος Χριστοδούλου, Συμφωνική Ορχήστρα BBC.

<https://www.youtube.com/watch?v=3n3gRqTEt9E>

*Συρτός καλαματιανός, από τη συμφωνική σουίτα «Τρεις ελληνικοί χοροί» (1950) του Γιάννη Κωνσταντινίδη. <https://www.youtube.com/watch?v=1zsqjJyHdaY>

*Καλαματιανός από τη σουίτα για πιάνο «Για μια μικρή λευκή αχιβάδα» (1947-48). Μάνος Χατζιδάκις, πιάνο: Ντόρα Μπακοπούλου.

<https://www.youtube.com/watch?v=lv2Zmo7CZmY>

* Καλαματιανός σε τραγούδι του Σταύρου Ξαρχάκου. «Παραμύθι». Τραγούδι: Νίκος Ξυλούρης. <https://www.youtube.com/watch?v=S1xgZF6ga1c>

*Καλαματιανός σε τζαζ διασκευή, από τον δίσκο «Greecegoesmodern. 60's-70'sGreekbeatsandsounds» (1966). ΜίμηςΠλέσσας&Orbiters.
<https://www.youtube.com/watch?v=7PHP7wHngbU>

*«Τσιρκολάνικος καλαματιανός». Σύνθεση: Μίμης Πλέσσας<https://www.youtube.com/watch?v=kp6dmFcqFTs>

*Καλαματιανός σε διασκευή από τον Γιάννη Μαρκόπουλο, από το έργο «Ρίζες» (1980). <https://www.youtube.com/watch?v=0miLKipkwVE>

*«Καλαματιανός χωρίς μαντήλι». Μουσική-στίχοι: Σταμάτης Κραουνάκης, τραγούδι: Κώστας Μακεδόνας, από τον δίσκο «Δεν έχω ιδέα» 1989.
<https://www.youtube.com/watch?v=helpwg5pmtw>

* «Τα σμυρναίικα τραγούδια». Μουσική-τραγούδι: Παντελής Θαλασσινός. Στίχοι: Ηλίας Κατσούλης 1996.
<https://www.youtube.com/watch?v=sVUrd47qxDO>

ε. Διαδικτυακές πηγές (υπερσύνδεσμοι)

* Εκπομπή «Το Αλάτι της Γης» - «Ξαν πας στην Καλαμάτα. Η μουσική και χορευτική παράδοση του Μοριά». Επιμέλεια: Λάμπρος Λιάβας, EPT-1, Μάρτιος 2015.
https://www.youtube.com/watch?v=6R-hB_Ka7vI

*Διαδικτυακό μάθημα για παίξιμο καλαματιανού ρυθμού σε τουμπελέκι (8 παραλλαγές): <https://www.youtube.com/watch?v=s8fUJZMO0KE>

*Διαδικτυακό μάθημα για παίξιμο καλαματιανού ρυθμού σε μπουζούκι:
<https://www.youtube.com/watch?v=rbdhwYR1sPk>

*Λουτζάκη, Ρένα, «Ο χορός του Ζαλόγγου, ένας μύθος με ιδιαίτερη αντοχή».
<https://www.youtube.com/watch?v=Vn2u0sW73bs&t=6959s>

*Διονύσης Σαββόπουλος, «Ας κρατήσουν οι χοροί».Το πορτραίτο του τραγουδιού στον ρυθμό του καλαματιανού, από τη σειρά «Τραγούδια που έγραψαν ιστορία». Σκηνοθεσία: Γιώργος Ζέρβας, ET1 2007.
<https://www.youtube.com/watch?v=0SMA9ILrpnA>

* «Η Καλαμάτα χόρεψε καλαματιανό χορό και έσπασε το ρεκόρ Γκίνες!...» 17 Σεπτεμβρίου 2017. <https://www.youtube.com/watch?v=0PPsGm278g>

*Εικονικό Μουσείο Αρχείου Κουνάδη. Παρτιτούρες «Καλαματιανός χορός» βλ.
https://vmrebetiko.gr/musicalgenres/dimotiko_tragoudi/

11. Στοιχεία συντάκτη του Δελτίου

α. Όνομα Συντάκτη/-ών

Ξενοφών Κάππας, Νατάσα Γλαράκη, Ειρήνη Λουτζάκη, Λάμπρος Λιάβας

β. Ιδιότητα Συντάκτη/-ών

Συνεργάτες του Ιδρύματος Καπετάν Βασίλη & Κάρμεν Κωνσταντακόπουλου

γ. Τόπος και Ημερομηνία Σύνταξης του Δελτίου

20 Ιουνίου 2023

12. Τελευταία συμπλήρωση/επικαιροποίηση του Δελτίου